

УДК 378.183

DOI: [https://doi.org/10.18524/2707-0409.2021.2\(54\).241397](https://doi.org/10.18524/2707-0409.2021.2(54).241397)

Сербова О. В.

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри прикладної психології та логопедії
Бердянського державного педагогічного університету
e-mail: serbova_olha@ukr.net
ORCID ID 0000-0002-8131-7506

Саєнко С. В.

заступник директора з виховної роботи,
викладач психології комунального закладу «Бердянський
медичний фаховий коледж» Запорізької обласної ради
e-mail: zastupsaenko@gmail.com

Руденко О. В.

завідувач відділення, викладач комунального закладу
«Бердянський медичний фаховий коледж»
Запорізької обласної ради
e-mail: olgarudenko130880@gmail.com

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ЧУТЛИВОСТІ В ПРОФОРІЄНТАЦІЙНІЙ РОБОТІ

У статті розглянуто досвід практичної реалізації гендерночутливого підходу в системі профорієнтаційної роботи, виокремлено та охарактеризовано умови його реалізації. Проаналізовано впроваджені досвід врахування гендерних аспектів у профорієнтаційній роботі. Представлено модель формування гендерної чутливості в профорієнтаційній роботі, висвітлено складники моделі, напрями профорієнтаційної роботи та відображення гендерної складової у них. Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено логічність та структурність впровадженої моделі. Розкрито сутність діяльності амбасадорів, учасників проекту «Амбасадори майбутнього» щодо пропагування свідомого вибору професії, вільного від гендерних стереотипів, готовності до вибору нетрадиційних для статі професій; заходів гендерночутливого професійного спрямування в роботі з молоддю для розширення її уявлень про можливі траєкторії трудової діяльності.

Ключові слова: гендерна чутливість, гендерні стереотипи, гендерна асиметрія, гендерна рівність, профорієнтаційна робота, модель.

Постановка проблеми. Урахування гендерного виміру є необхідною умовою для побудови демократичного суспільства, яке ґрунтується на визнанні пріоритетності прав людини. Гендерна рівність є показником гендерної культури нації. Нині гендерна проблематика стала невід'ємною частиною психолого-педагогічного напрямку досліджень. Не є винятком і проблема врахування гендерного підходу в освітньому середовищі, в профорієнтаційній роботі зокрема.

Актуальність врахування гендерних аспектів у профорієнтаційній роботі з абітурієнтами обґрунтовується низкою суперечностей, які склалися сьогодні в українському суспільстві. Зокрема суперечностей між: 1) необхідністю розвитку індивідуальних природних здібностей для успішної професійної самореалізації та обмеженням розвитку особистісного потенціалу шляхом орієнтування абітурієнтів на «традиційні» для їх статі професії; 2) принципом гендерної педагогіки, який передбачає відсутність статево-відповідних видів діяльності та стереотипним поділом на «жіночі» і «чоловічі» професії, який віддзеркалений у сучасній картині трудової зайнятості населення України та в суспільній свідомості наших громадян; 3) задекларованою рівністю прав та можливостей жінок і чоловіків в українському суспільстві, з одного боку, а з іншого — існуванням гендерної кадрової асиметрії як свідченням прихованої дискримінації жінок та чоловіків у «нетипових» для їх статі професіях [9, с. 98].

Однією з актуальних проблем сучасної освіти є проблема формування гендерної компетентності учасників освітнього процесу як особливої системи гендерних знань і практик. А гендерний підхід у освітній парадигмі в системі освіти виступає методологічним інструментом аналізу діяльності освітніх закладів, який ґрунтується на врахуванні «фактора статі», що сприяє розширенню культуротворного ментального простору всіх учасників педагогічної взаємодії. Важливими складовими гендерних перетворень передовсім є подолання стереотипів та просвітницька робота, через які впровадження гендерного підходу в освітній простір передбачає забезпечення рівного доступу обох статей до якісної освіти, усунення формальних та

неформальних бар'єрів на шляху до гендерної рівності в нашій державі.

Впродовж останніх десятиріч питання гендерного характеру активно досліджуються в науково-педагогічному дискурсі. Сучасний науковий погляд висвітлений у Стратегії впровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір–2020» визначає базові принципи, мету, стратегічні цілі, завдання, цільові групи, сфери впровадження та реалізації державної політики гендерної рівності та недискримінації в освіті. Гендерну складову шкільної профорієнтаційної роботи висвітлювали у дисертаційних дослідженнях Л. Ковальчук, Л. Лушпай; профорієнтаційна робота в гендерному вимірі стала предметом наукового аналізу Т. Дороніної; дослідженню гендерних відмінностей у формуванні життєвих перспектив студентства внз присвячені праці Н. Мартинової, Т. Морозової та інших науковців. Метою гендерного підходу в освіті є орієнтація на уникнення протиставлення і «очевидної» нерівноцінності чоловічих і жіночих рис особистості, їх стилю поведінки, в майбутній професійній діяльності зокрема.

Саме тому сьогодні найбільш актуальною є проблема гендерної чутливості в профорієнтаційній роботі, розкриття гендерних аспектів профорієнтаційної роботи з учасниками освітнього процесу та абітурієнтами. На наш погляд, існує необхідність організації освітньої та профорієнтаційної діяльності як активної співпраці зі спеціалізованими громадським організаціями, фундаціями, установами тощо, які здійснюють підтримку гендерної рівності та недискримінації в суспільстві (реалізація спільних просвітницьких соціально-розвиваючих проектних ініціатив, проведення масових акцій тощо).

Об'єктом нашого дослідження є — формування гендерно-чутливого освітнього середовища в профорієнтаційній роботі. Предметом — модель як метод формування гендерночутливого освітнього середовища в профорієнтаційній роботі.

Мета статті — окреслити складники моделі формування гендерної чутливості в профорієнтаційній роботі та висвітлити експериментально перевірену логічну та структуровану впроваджувальну модель.

В ході дослідження було визначено основні завдання: охарактеризувати особливості реалізації гендерночутливої профорієнтації через розробку моделі формування гендерної чутливості в профорієнтаційній роботі; емпіричним шляхом з'ясувати рівень готовності студентства до формування гендерночутливого середовища та сутність діяльності амбасадорів, учасників проєкту «Амбасадори майбутнього» щодо пропагування свідомого вибору професії, вільного від гендерних стереотипів; відстежити логічність та структурність впровадженої моделі формування гендерної чутливості в профорієнтаційній роботі. Вирішення поставлених завдань передбачало застосування комплексу методів, адекватних предмету дослідження: теоретичні методи (аналіз, синтез, осмислення та узагальнення теоретичних положень) та емпіричні методи (метод моделювання, анкетування, спостереження).

Дослідження проводилось на базі комунального закладу «Бердянський медичний фаховий коледж» Запорізької обласної ради за підтримки громадської організації «Рада жінок Донеччини» з проєктом «Амбасадори майбутнього». Практичне значення дослідження полягає в використанні амбасадорського руху в профорієнтаційній діяльності коледжу.

Результати дослідження. Незважаючи на складність та дискусійність процесу впровадження гендерних знань в освітній простір, необхідно пам'ятати, що перед освітою ставиться важлива вимога — формування нової особистості, вільної від будь-яких стереотипних уявлень та переконань, тобто гендернокультурної особистості, яка володіє гендернопсихологічними ідеями, має розвинену гендерну самосвідомість — усвідомлює свої індивідуальні, соціальні та особистісні якості, які розкриваються в приватній та професійній діяльності, володіє позитивною відкритістю до нової інформації, вміє рефлексувати неконструктивні стереотипи, долати егоцентричні настанови.

В рамках нашого дослідження необхідним було розкриття гендерних аспектів профорієнтаційної роботи. Попри існування законодавчого підґрунтя, в Україні на сьогодні ще наявна гендерна кадрова асиметрія, існуванні гендерно-стереотипних уявлень в суспільстві та недостатнє бачення розмаїття профе-

сійних можливостей чоловіків і жінок. Слід вказати, що більшість медичних професій стереотипно вважаються розрахованими на дівчат, оскільки незважаючи на те, що стереотипи мають негативний вплив на працевлаштування обох статей, гендерні упередження є більшою перешкодою у професійній самореалізації хлопців у медичних професіях. Так наприклад, у Державному класифікаторі професій такі професії як сестра медична, сестра медична операційна, сестра медична стаціонару, сестра медична старша та інші позначені тільки у формі жіночого роду, хоча серед випускників медичних фахових коледжів багато хлопців, й навпаки, більшість лікарських професій позначені тільки у формі чоловічого роду.

Гендерносправедливе професійне спрямування полягає в наданні молоді, незалежно від статі, якісної допомоги у професійному самовизначенні й розвитку професійно-зорієнтованих навичок та якостей; забезпеченні додатковою гендерночутливою допомогою і мотивацією до вибору професій, які є нехарактерними для їх статі. Необхідними є й компенсаційні, гендерночутливі заходи в рамках профорієнтаційної роботи, націленої на стимулювання інтересу абітурієнтів до професій, нетипових для їх статі. Гендорнообумовлена профорієнтаційна робота повинна мати на меті формування у дівчат та хлопців ціннісного ставлення до праці; допомогти молодим людям обох статей самовизначитися з майбутньою професією на основі індивідуальних психофізичних якостей, здібностей, інтересів та навчальних стилів; визначення навичок та рис, відповідних тій чи іншій професії; планування досягнення професійних цілей, вільних від стереотипів, сексизму, гендерної дискримінації у сфері праці.

Модель формування гендерночутливого середовища та проведення профорієнтаційної роботи на засадах гендерного підходу (надалі МОДЕЛЬ) ми розглядаємо як образне відображення діяльності проєкту, спрямоване на розкриття взаємозв'язку цілей та завдань, змістового ресурсу, організаційних форм, умов, результату досліджуваного процесу.

Процес моделювання передбачав врахування особливостей проєктної діяльності. Блоки МОДЕЛІ взаємопов'язані з органі-

зацією та реалізацією спільної діяльності її учасників і ґрунтуються на таких загальнодидактичних принципах: систематичності і послідовності; діяльності, зв'язку теорії з практикою; урахування індивідуальних та вікових особливостей; психологічної комфортності і творчості; самоактуалізації, вибору, успіху, довіри та підтримки та специфічних принципах гендерного підходу: егалітаризму; формування гендерної ідентичності; гендерної рівноваги [8, с. 39].

Основні складові МОДЕЛІ покликані вирішувати такі основні завдання:

- освітні: ознайомлення учасників освітнього процесу із сучасними проблемами та перспективами наукового висвітлення гендерної проблематики; з поняттями й термінами гендерної теорії; з основними проблемами впровадження гендерного компонента в освіту та виховання; зі специфікою гендерного підходу в освіті;

- виховні: гендерне виховання на основі гуманістичних і демократичних цінностей; формування гендерної свідомості, прищеплення навичок гендерної чутливості у спілкуванні;

- розвивальні: розвиток професійних умінь і навичок з використання гендерного підходу в навчально-виховному процесі; розвиток здібностей до самостійного та відповідального мислення, спонукання до позбавлення гендерних стереотипів.

З метою успішного формування гендерної культури учасників освітнього процесу МОДЕЛЬ передбачає використання різноманітних форми і методів, серед них: етичні бесіди, години спілкування, тематичні конференції, ділові ігри, диспути, дискусії, інтерактивні вправи, рольові ігри, тренінгові заняття, тренінги, тестування, тощо.

Розроблена МОДЕЛЬ передбачає зв'язок компонентів моделі, реалізація якої забезпечує підвищення рівня сформованості гендерної чутливості в учасників освітнього процесу та впровадження амбасадорського руху в профорієнтаційну діяльність.

Відповідно структура розробленої моделі містить цільовий, мотиваційно-ціннісний, результативно-оціночний та технологічний компоненти, що забезпечать адекватне зіставлення отриманого результату із поставленими цілями — формування

гендерної чутливості в учасників освітнього процесу та впровадження амбасадорського руху в профорієнтаційну діяльність.

Змістовно МОДЕЛЬ включає реалізацію проекту «Амбасадори майбутнього». Цей проект передбачає допомогу студентам/студенткам стати амбасадорами коледжу, що пропагує свідомий вибір професії, вільний від гендерних стереотипів. Завдання проекту «Амбасадори майбутнього»: з'ясувати риси та навички, які повинні бути сформовані у студентів та абітурієнтів для їх успішного працевлаштування та виконання майбутніх професійних соціальних ролей; окреслити основні форми роботи з молоддю для розширення її уявлень про можливі траєкторії трудової діяльності; охарактеризувати програми, метою яких є заохочення абітурієнтів до вибору нетрадиційних для їх статі професій, обґрунтувати принципи таких програм.

Проект «Амбасадори майбутнього» було впроваджено в діяльність з 10 червня 2020 року за підтримки громадської організації «Рада жінок Донеччини». В рамках проекту було проведено відбір та навчання амбасадорів та амбасадорок серед представників студентського самоврядування, які опановують професію, що за стереотипами суспільства вважаються «нетиповою».

Критеріями відбору амбасадорів та амбасадорок були: активність, бажання бути амбасадорами, бажання бути блогером, самовдосконалюватися та комунікабельність.

Відбір проводився за допомогою відкритого анкетування та дослідження з використанням тестових методик: «Рівень комунікабельності» В. Ряховського, «Діагностика комунікативних і організаторських схильностей (КОС-2)». За результатами цього дослідження до складу амбасадорів та амбасадорок ввійшли студенти та студентки з високим рівнем готовності.

В рамках реалізації проекту було проведено навчання та підготовку амбасадорів/амбасадорок за наступними програмами: «Гендерна чутливість в профорієнтації», курси SMM та «Інстаблогер». Проведення занять зі спецкурсу «Гендерна чутливість в профорієнтації» сприяло ознайомленню майбутніх амбасадорів та амбасадорок із сучасними проблемами та перспективами наукового висвітлення гендерної проблематики, з поняттями

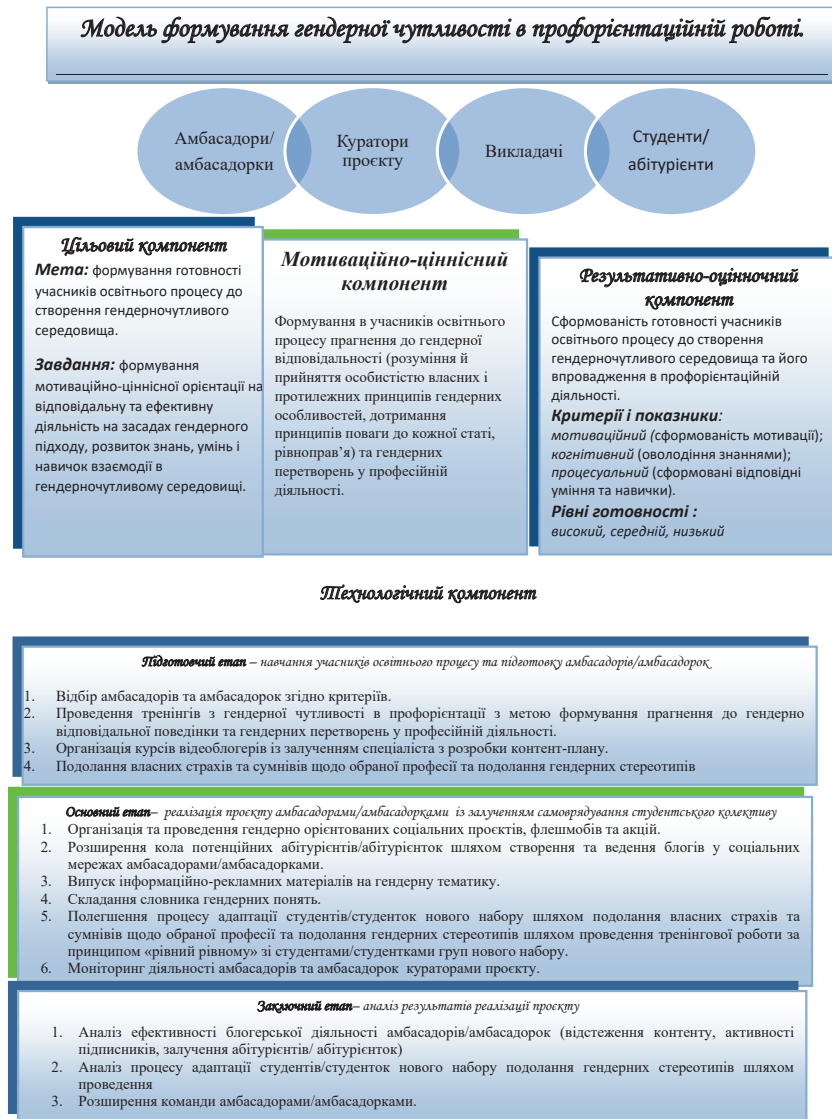

Рис. 1. Модель формування гендерної чутливості в профорієнтаційній роботі

й термінами гендерної теорії, з основними проблемами впровадження гендерного компонента в освіту та виховання, зі специфікою гендерного підходу в освіті та позначалося на формуванні гендерної культури студентства. За результатами проходження курсу молодь навчилася критично оцінювати уявлення про гендерні ролі й стереотипи — власні й ті, що відтворюються іншими.

Проведення занять зі спецкурсів «Курси SMM» та «Курс «Інстаблогер» спонукало студентство: поширювати власні ідеї (як правило, у вигляді коротких мотивуючих роликів), основною місією яких є поширення соціально орієнтованих меседжів щодо гендерної рівності, в профорієнтації, зокрема серед своїх підписників в мережі Інстаграм; до використання ресурсів електронних бібліотек, як впорядкованої колекції різно-рідних електронних книг, журналів, документів з гендерної проблематики тощо; укладання «Словника термінів гендерної чутливості в освітньому середовищі».

Таким чином, в рамках проєкту отримані знання не просто засвоїлися інформаційно, а були пережиті й набули особистісного характеру, сприяли формуванню логічного та аналітичного мислення. Активне використання інтернет-майданчиків у гендерному вихованні студентської молоді перетворює її в ініціативних, енергійних учасників навчально-виховного процесу; орієнтує на егалітарний тип міжстатевих відносин, що базується на рівноцінності жіночих та чоловічих ролей, їх взаємозамінності. Отже, впровадження запропонованих напрямів інтернет-майданчиків вчить студентів/-ок фахово аналізувати події та суспільні явища, прийняті в суспільстві, з гендерної точки зору, уникати дискримінацій, краще розуміти свої права і способи їх захисту.

Дослідницький інтерес амбасадорів викликало питання обізнаності студентства щодо гендерної тематики, а також рівень їхньої гендерної чутливості. Таким чином було проведено дослідження за анкетами «Експрес-тест виявлення рівня гендерної обізнаності» та «Експрес-тест виявлення рівня гендерної чутливості». За результатами опитування отримано наступні результати: високий рівень — 74,6 %, середній — 25,4 %.

Діяльність амбасадорів/амбасадорок була спрямована на поширення власних ідей щодо гендерної рівності, в профорації, зокрема серед своїх підписників в мережі Інстаграм; укладання «Словника термінів гендерної чутливості в освітньому середовищі», поповнення команди амбасадорів/амбасадорок. З метою підвищення рівня гендерної обізнаності та чутливості студентства амбасадорами заплановано: продовження та урізноманітнення діяльності в соціальних мережах; залучення до амбасадорського руху нових зацікавлених активних учасників; з метою полегшення процесу адаптації студентів/студенток нового набору шляхом подолання власних страхів та сумнівів щодо обраної професії та подолання гендерних стереотипів, проведення тренінгової роботи за принципом «рівний рівному» зі студентами/студентками груп нового набору.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. У цілому відзначимо, що впровадження та реалізація МОДЕДІ сприяє прищепленню гендерних цінностей, формуванню гендерного світогляду всіх учасників освітнього процесу, тобто формуванню гендерночутливого освітнього середовища. Логіко-структурна модель передбачає продовження активної діяльності з метою підвищення рівня гендерної обізнаності та чутливості студентства: продовження та урізноманітнення діяльності в соціальних мережах; залучення до амбасадорського руху нових зацікавлених активних учасників; проведення тренінгової роботи за принципом «рівний рівному» зі студентами/студентками груп нового набору з метою полегшення процесу їх адаптації, подолання страхів та сумнівів щодо обраної професії та подолання гендерних стереотипів.

Подальші перспективи дослідження вбачаємо у подальшому втіленні всіх компонентів МОДЕДІ завдяки командному підходу «Куратори проекту — амбасадори/амбасадорки — викладачі — студенти /студентки».

Список використаних джерел і літератури

1. Гендерна педагогіка: хрестоматія: навчальний посібник для студентів вузів / за ред. В. Гайденко. — Суми: Університетська книга, 2006. — 313 с.
2. Дороніна Т. О. Теоретико-методологічні засади гендерної освіти та виховання учнівської молоді: монографія /Т. О. Дороніна. — Кривий Ріг: Видавничий дім, 2011. — 331 с.
3. Каменская Е. Н. Педагогическая теория гендерного подхода: основные задачи и методологическая основа /Е. Н. Каменская// *Известия Волгоградского государственного педагогического университета. Методологические проблемы педагогики.* — Волгоград, 2007. — Т. 4. — С. 38–41.
4. Кравец В. П. Педагогіка та психологія: гендерний аспект: навч. посібник /В. П. Кравец, О. М. Кікінеджи. — Тернопіль: Навчальна книга–Богдан, 2004. — 124 с.
5. Словник гендерних термінів / укладач З. В. Шевченко. — Черкаси: Видавць Чабаненко Ю., 2016. — 336 с.

REFERENCES

1. Haidenko V. (Eds.). (2006) *Gender pedagogy: a textbook: a textbook for university students.* Sumy: University book.
2. Doronina T. O. (2011) *Teoretyko-metodolohichni zasady hendernoї osvity ta vykhovannia uchnivskoi molodi* [Theoretical and methodological principles of gender education and upbringing of student youth] — Kryvyi Rih: Publishing House [in Ukraine].
3. Kamenskaya E. N. (2007) *Pedagogicheskaya teoriya gendernogo podhoda: osnovnye zadachi i metodologicheskaya osnova* [Pedagogical theory of gender approach: main tasks and methodological basis]. *Izvestiya Volgogradskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta. Metodologicheskie problemy pedagogiki* — *Bulletin of the Volgograd State Pedagogical University. Methodological problems of pedagogy*, 4, 38–41 [in Russian].
4. Kravets V. P., Kikinezhdzi O. M. (2004) *Pedahohika ta psykhohohiia: hendernyi aspekt* [Pedagogy and psychology: gender aspect]. Ternopil: Textbook — Bogdan [in Ukraine].
5. Shevchenko Z. V. (Eds.). (2016) *Dictionary of gender terms.* Cherkasy: publisher Chabanenko Yu. [in Ukraine].

Сербова О. В.

кандидат психологических наук,
доцент кафедры прикладной психологии и логопедии
Бердянского государственного педагогического университета

Саенко С. В.

заместитель директора по воспитательной работе,
преподаватель психологии коммунального учреждения
«Бердянский медицинский профессиональный колледж»
Запорожского областного совета

Руденко О. В.

заведующая отделением, преподаватель коммунального
учреждения «Бердянский медицинский профессиональный
колледж» Запорожского областного совета

**МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ ГЕНДЕРНОЙ
ЧУВСТВИТЕЛЬНОСТИ В ПРОФОРИЕНТАЦИОННОЙ
РАБОТЕ**

В статье рассмотрен опыт практической реализации гендерночувствительного подхода в системе профориентационной работы, выделены и охарактеризованы условия его реализации. Проанализирован внедренный опыт учета гендерных аспектов в профориентационной работе. Представлена модель формирования гендерной чувствительности в профориентационной работе, отображены составляющие модели, направления профориентационной работы и гендерная составляющая в них.

Ключевые слова: гендерная чувствительность, гендерные стереотипы, гендерная асимметрия, гендерное равенство, профориентационная работа, модель.

Serbova O. V.

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor
of the Department of Applied Psychology and Speech Therapy,
Berdyansk State Pedagogical University

Saenko S. V.

deputy director for educational work, teacher of psychology
of the municipal institution «Berdyansk Medical Professional
College» of the Zaporizhzhia regional council

Rudenko O. V.

head of the department, teacher of the municipal institution
«Berdyansk Medical Professional College» of the Zaporizhzhia
regional council

**THE MODEL OF GENDER SENSITIVITY FORMATION
IN CAREER GUIDANCE WORK**

The article is about the problem of practical implementation of the gender sensitive approach in the system of career guidance work of the medical professional college, the conditions of its realization are singled out and characterized.

The subject of research is a model as a method of forming a gender sensitive educational environment in career guidance work.

The purpose of the article is to theoretically substantiate and determine the components of the model of gender sensitivity formation in career guidance work and experimentally test the logic and structure of the implemented model.

The logic and structure of the implemented model are traced by applying a set of methods adequate to the subject of research: theoretical methods (analysis, synthesis, comprehension and generalization of theoretical positions) and empirical methods (method of modeling, questionnaires, observation). The levels of students' readiness to form a gender sensitive environment and the essence of the activities of ambassadors, participants of the project «Ambassadors of the Future», are measured. Participants of the project «Ambassadors of the Future» promote conscious choice of a profession free of gender stereotypes and the essence of gender sensitive activities in working with young people to expand their potential. Emphasis is placed on the effectiveness of educational and career guidance activities as active cooperation with specialized public organizations that support gender equality and non-discrimination in society (implementation of joint educational and social project initiatives, mass actions, etc.).

Key words: gender sensitivity, gender stereotypes, gender asymmetry, gender equality, career guidance work, model.

Стаття надійшла до редакції 16.07.2021